

Тыва национал байырлар Щагва-Биле!

МБУ СДК Хемчик, Клуб ветеранов «Молоды душой»

ШАГААНЫ КАНЧАААР УТКУП,
БАЙЫРЛААРЫД?

Бистиң бурунгу өгбелеривис час, чай, кус болгаш кышты чыл эргилдези кылдыр ылгап билир апарган үеден бээр шагаалап турар апарган.

Шагаа – эрги чылды аъткарып үдээри, үнүп келген чаа чылды байырлап уткууру. Тывалар Шагааны он ийи чылдың эргилдезин барымдаалап эрттирер турган. Бистиң өгбелеривистиң Шагааны канчаар эрттирип турганының дугайында улуг назылыг кижилер мынчаар сактып чугаалаар: Шагаага тывалар эрте-ле, күскээр турда белеткенип эгелээр.

Тараазын ажаап, сиген- ширбиижин белеткеп,
манмаганын семирти өстүрүп, аъш-чеминиң
дээжизин шыгжап, чараш хептеринден бээр
айлап алыр. Шагаа хүнүндө каъдык кылыр
бир барба тарааны уургайлааш, чыл төнүп
турда, уштуп алыр. Тараа далганын боова-
боорзактар, мачы- хуужуур кылырынга
ажыглаар. Арбайны хооргаш, соктаар, хоюдур
дээрбедээш, байырлалга белеткээр.
Мал-маганныг кижилер шээр мал эъдин
хырбачалап алыр. Чодураалыг чөкпекти
күскээр-ле белеткеп алыр.

Шагааның мурнунда хүннү бүдүү хүнү дээр.
Ол хүннү эрги чылдың сөөлгү хүнү деп

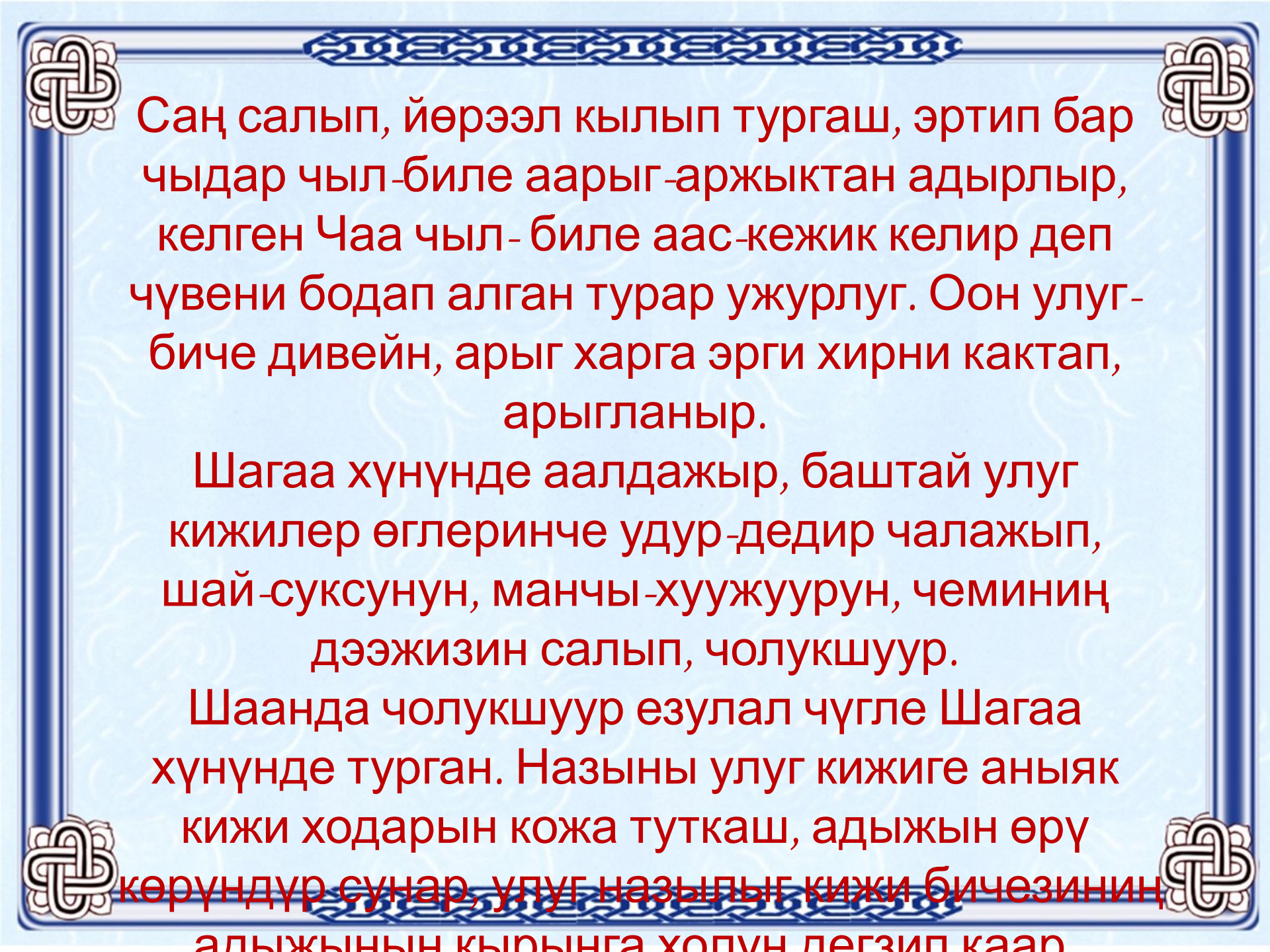
санаар

Бүдүүнүң дүнезинде кезек өглерниң ээлери ламаны азы хам кижини чалап алгаш, эрги чылдың аарыг-аржыы, хай-бачыды ыңыый чорзун дээш, ном-судур номчудар азы хам хамнадыр. Бүдүү дүнезинде удаан кижини өлүг деп санаттына бээр деп чугаа база бар. Оон даң адып, чер кыры чырып кел чыдырда, өгнүң эр ээзи одун салырга, кыс ээзи сүттүг шайын хайындыргаш, тос-карак-биле баштай одунче, өг ханаларынче, дүндүкче чажып, чалбаргаш, дашкаар үнүп кээр.

Тос чүкче чалбарып, йөрээл чугаалаан соонда өгнүң эр ээзи эрте дээр белеккеп алган ыяжын кыпсып, саңын салыр.

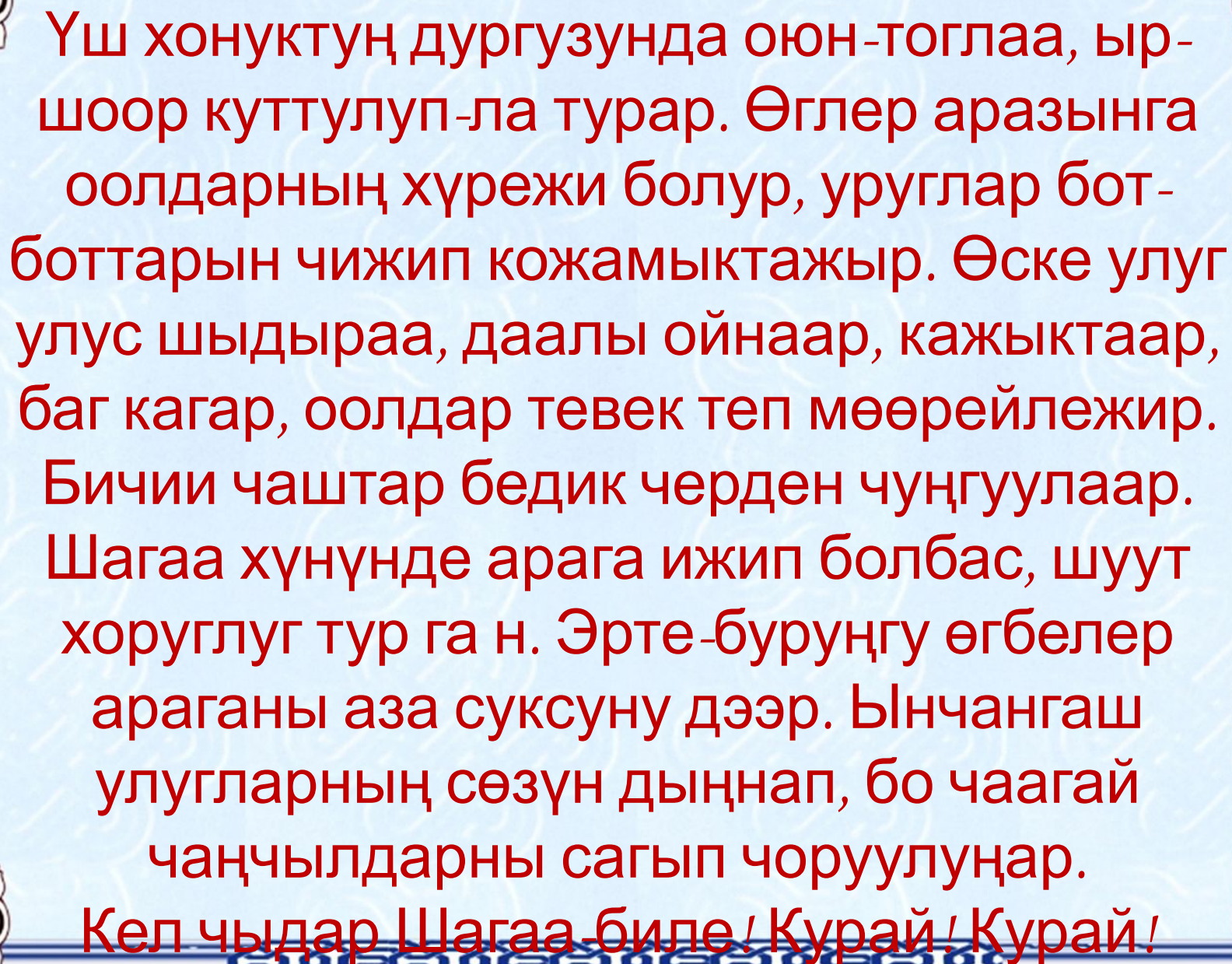

Саң салып, йөрээл кылып тургаш, эртип бар чыдар чыл-биле аарыг-аржыктан адырлыр, келген Чаа чыл- биле аас-кежик келир деп чүвени бодап алган турар ужурлуг. Оон улуг-биче дивейн, арыг харга эрги хирни кактап, арыгланыр.

Шагаа хүнүндө аалдажыр, баштай улуг кижилер өглеринче удур-дедир чалажып, шай-суксунун, манчы-хуужуурун, чеминиң дээжизин салып, чолукшуур.

Шаанда чолукшуур езулал чүгле Шагаа хүнүндө турган. Назыны улуг кижиге аныяк кижини ходарын кожа туткаш, адыжын өрү көрүндүр сунар, улуг назылыг кижини бичезиниң адыжынын кырынга холун дегзип каар

Үш хонуктуң дургузунда оюн-тоглаа, ыр-
шоор куттулуп-ла турар. Өглер аразынга
оолдарның хүрежи болур, уруглар бот-
боттарын чижип кожамыктажыр. Өске улуг
улус шыдыраа, даалы ойнаар, кажыктаар,
баг кагар, оолдар тевек теп мөөрейлежир.
Бичии чаштар бедик черден чуңгуулаар.
Шагаа хүнүнде арага ижип болбас, шуут
хоруглуг турган. Эрте-буруңгу өгбелер
араганы аза суксуну дээр. Ынчангаш
улугларның сөзүн дыңнап, бо чаагай
чаңчылдарны сагып чоруулуңар.
Кел чыдар Шагаа-биле! Курай! Курай!